

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Тая Джанфезова

за дисертационен труд на тема

“Раннонеолитни керамични комплекси в Тракия“

с автор Атанас Росенов Цурев

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление

2. 2. История и археология, Национален археологически институт с музей при
Българска академия на науките, секция Праистория

Научен ръководител: доц. д-р Крум Бъчваров

Становището е изготвено във връзка със заповед № I-2085/22.12.2023 г., на основание решение на Научния съвет на НАИМ – БАН и съгласно протокол № 2/21.12.2023 г. за утвърждаване на научно жури съгласно чл. 9 от ЗРАСБ, Раздел II, чл. 30, ал. 3 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и чл. 9, ал. 1 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НАИМ – БАН.

Предоставени материали. Становището се основава на *справка* за покрити изисквания на кредитната система за докторанти към Приложение № 2.1 от Правилника за дейността на Центъра за обучение при БАН, на депозиран *текст* на дисертацията, *приложения* и *автороферат* на български език. По темата на дисертацията като първи или единствен автор докторантът е публикувал една студия на английски език.

Характеристика на дисертацията. Депозираната работа е с *обем* 289 страници основен текст (270 страници текстова част, разпределена в увод, четири глави и заключение и 19 страници библиография), приложения с таблици с кодови описания на фрагменти (1965 единици) и общо 98 „образа“, които включват карти, илюстрации на керамични фрагменти и съдове, представяне на типовете форми на съдове и графики, изразяващи количествени съотношения, установени според различни признаци за характеризиране на керамиката.

Темата на дисертацията е свързана с дълга изследователска традиция, като същевременно е изключително актуална. *Заглавието* би могло по-ясно да отрази фокуса на проучването и същинските резултати, най-вече по отношение на проследените „териториално-хронологически характеристики и надрегионални контакти“ (глава IV).

Като *предмет на изследването* са определени „социалните отношения и взаимовлияния между различни раннонеолитни общности в Тракия, които са отразени в керамичните комплекси“ (с. 1). Това със сигурност е свеж полъх в изследванията по темата, но и поставя високи изисквания – необходимост от стабилна основа от данни, солидна аргументация и възможности за проверка на наблюденията.

Амбициозната *цел* – да се установят „взаимоотношения и зависимости между различните общности, заселващи и обитаващи Тракия през ранния неолит чрез изследване на техните керамични комплекси“ (с. 2-3), е донякъде твърде обща, като има възможност *задачите* и *методите* да бъдат по-ясно обособени. Все пак коректно е посочено, че поради неравномерното проучване на обекти в Тракия, в някои случаи „невъзможно установяването на контакти“ (с. 38). Става ясно, че докторантът е положил огромни усилия да обработи значително количество материал, като безспорно с най-ценен принос е работата му с непубликуваните керамични комплекси.

В този смисъл, редица *обективни ограничения* се отразяват най-вече върху реалните възможности за сравнения между обекти, включени в изследвания обширен регион. Подчертано е, че от 92 посочени обекта за 38 има „поне минимално количество по-конкретна информация за облика на откритата керамика“ (с. 10). Всъщност в основата на работата е керамиката от три

обекта (в най-добрия случай), с изричното уточнение, че масовият материал е разгледан по структури или пластове в два от тях – Нова Надежда и Капитан Димитриево (с. 33). При ясно формулирана тема дори и само това количество би било достатъчно за написването на приемлив дисертационен труд, затова е излишно в основния текст (дори не и в каталог), да се представят подробно голям брой обекти, за които липсва достатъчно информация.

Неравномерната степен на проученост на обектите и нееднаквото ниво на информативност на наличните публикации са условности, многократно посочвани в различни части от работата (включително неколккратно в заключението). Обективните ограничения при работата с материала се отразяват в *липсата на баланс* между частите на дисертацията. Значителният брой обработени непубликувани материали от три селища, без съмнение приносно изследвани, са съчетани с оскъдни данни за комплекси от други обекти – без ясно стратиграфско положение, контекст, хронология.

Донякъде това намира израз в характера на *структурата*, която би могла да обслужва и по-сполучливо основните цели на проучването. Изненадваща е липсата на обособена глава, в която е представено състоянието на проучванията по темата в този ключов район. Съобразно подчертаната необходимост да бъдат преразгледани и „по-старите (данни), с цел да се прецизират и евентуално дори допълнят съществуващите модели“ (с. 1), такава част от работата би била съществена. Вместо предложените две страници общ преглед на проучванията, поместени в увода, тя би представила ясна картина за постиженията и същинските проблеми, свързани с изследванията по темата, и би спомогнала за по-ясното очертаване както на новия поглед, така и на същинските приносни елементи в дисертацията.

Друга особеност, свързана с не дотам добре балансираната структура, е илюстрирана от обема на три глави (Глава I, III, IV) от около 20 страници всяка и на Глава II, обхващаща 230 страници – предполагаема аналитична част от работата, но същевременно „описателна“ („Описание на комплексите...“) и предхождаща типологията.

Въпреки че разпределението в отделните глави не е оптимално, в *стилово отношение*, както и граматически, текстът е оформен на добро ниво. Отлично впечатление прави липсата на граматически, пунктуационни и технически грешки, само с няколко несъществени изключения (на с. 2, 4, 11, 37, 39, 40, 43, 84, 132, 137, 153, 158, 172, 179, 190, 218, 221, 236, 242; повторения на с. 5, 21, 233, 253; смислови несъответствия на с. 7, 51, 142; повтарящи се твърдения на с. 86 и 138 и дословно повторение на цял параграф на с. 9 и 31). На твърде много места би могъл да се намали и контрастът между ненужно обстоятелствените описания и липсата на конкретни данни.

Изненадващи са някои проблеми, свързани с използването на *научен апарат* – твърде често направено избирателно и оскъдно. Липсва цитиране на много места в работата – както по отношение на конкретни постигнати резултати от проучването на раннонеолитни комплекси, така и при споменаването на основни характеристики на праисторически процеси и явления, специфики на технологията на производство на керамика и други.

В *увода* и в *първата глава* са представени основните параметри на работата. Подчертано е, че наблюденията върху комплексите от три обекта с по-голяма информационна тежест (Нова Надежда, Капитан Димитриево и Караново) могат да се използват за „акцентиране на определени характеристики“ на други, за които липсва „пълен набор от данни“ (с. 14). Все пак е посочено, че прехвърлянето на заключения от частното към общото не е напълно оправдано (с. 2). От указания общ брой 39841 фрагмента и цели форми (с. 15), всъщност 1303 са описани и илюстрирани, 662 са само описани, 1965 са включени в „каталога“ (таблици с кодови обозначения). В първата глава на много места посочването на подходите е смесено с общото представяне на основни резултати, като част от предположенията не са подкрепени с конкретни доказателства.

Във *втората глава* описанието на обекти и структури (с нарастващ номер според теренната документация), също и пространните описания на отделни съдове, публикувани от други проучватели (например с. 132-135, 164), заемат значителна част от текста. Посочен е броят на изследваните фрагменти по контексти, сполучливо е демонстрирано, че в някои случаи е налице и смесване на материали (с. 48). Подходящо съчетани са данни от по-ранни проучвания с нови резултати от теренни кампании, приносни са обобщенията за комплексите от Нова Надежда и Симеоновград. Изказани са обаче твърде много декларативни твърдения,

неподкрепени от конкретни данни, като се срещат и неточности (например относно специфики на технологията (с. 137, 147, 170, 174).

Сполучливо са набавени информация и фотодокументация от архива на НАИМ – БАН. Обектите удачно са разграничени според характера на наличните данни. Остава самоцелно обаче представянето на онези, за които обобщения са предложени от други автори или информацията е твърде оскъдна (с. 189 и следващи).

Трета и четвърта глава са съществени в работата. Похвален е опитът за извеждане на тенденции, с напомнянето за ограниченията, наложени от изворовата база и техния възможен ефект върху наблюденията. Според целите на изследването тук основен проблем е какво представляват разглежданите общности и как се определят техните социални отношения, особено когато хронологическото сравнение се основава на косвени доказателства (с. 247).

Ценно е извеждането на предполагаеми закономерности – например някои зависимости между технологични групи и типове паници (с. 147), опитът за обособяване на две регионални групи керамични комплекси (с. 254), както и предположението за обвързването на навлизащата технология на редукиционно изпичане в Тракия с конкретни форми (с. 255-256). Две основни явления са обособени според предпочитания при технологична група 1 и вариации в орнаментацията на някои форми (бяла рисунка), както и според предполагаемото разпространение на технологията на редукиционно изпичане в група 2а (с. 256). Интерпретацията на това наблюдение обаче не е изчерпателна, липсва по-широк спектър с възможни обяснения. Остава неясен конкретният характер на обособените „селищни мрежи“ и „контактите“ между тях, както и ролята на селищата със смесени характеристики. Обвързването на някои преобладаващи типове форми единствено с предполагаемия произход на „общностите“ не е убедително, особено като се има предвид, че сред основните проблеми тук е хронологическата позиция на обектите и керамичните комплекси, както и ограничената възможност да бъдат проследени количествените съотношения между водещите категории (според достъпната информация за масовия материал). *Заключението* е кратко, разказвателно и не е фокусирано подходящо върху важни аспекти от изследването.

Обобщение. Честата липса на сигурни данни относно *хронологията* на някои обекти, контексти и пластове на места възпрепятства безкритичното приемане на някои предположения, свързани с развитието на керамиката и разпространението на някои специфични белези. Извеждането на *количествени съотношения* по структури е разбираемо, но подробният количествен анализ за проучени контексти или части от съоръжения е трудно съпоставим с информацията за повечето обекти в района, а това възпрепятства пълноценното определяне на комплекси, отразяващи праисторическите общности. Не би било излишно насочването на повече внимание към определени *дискуссионни аспекти*, свързани с облика на културните явления и динамиката на социалните отношения.

Въпреки че тезата би могла да бъде и по-подходящо структурирана – с по-тясно взаимосвързани части – ясно са демонстрирани качествата на докторанта за работа с многоброен археологически материал, както и направените усилия при трудоемкото обобщаване на подходите за класификация на фрагменти и съдове. Похвален е стремежът за предлагане на различен подход за работа с керамичните изделия в обширен географски район. Известни липси и несъответствия в цитирането помрачават впечатлението за добра осведоменост по темата. Графичното представяне на непубликувания материал е с отлично качество.

Заключение. Документирани, анализирани и систематизирани са голям брой фрагменти и съдове. Според оформената рамка на изследването, целите и задачите биха могли да бъдат по-пълноценно изпълнени – с внимание, насочено към основните информативни единици (обекти и контексти) и към най-важните, по-конкретни и съществени проучвателски въпроси.

Отправените коментари не омаловажават качествата на дисертационния труд, тъй като са положени значителни усилия за въвеждане на голям брой непубликуван материал, систематизиране на разпръснатата информация и опит за интерпретация, като са взети предвид обективните пречки, свързани с подобно мащабно изследване. По тази причина давам своята **положителна оценка** за присъждане на Атанас Росенов Цурев на образователната и научна

степен „доктор” в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2. 2. История и археология.

19/03/2024

Изготвил становището: .....
(доц. д-р Таня Джанфезова)